

...sionshistorie

Randi Robertsons utrolige historie:

1

I dag bor Randi i en koselig ene-bolig i Tønsberg. Men fangenskapet i Sovjet har for alltid satt sine spor, sier hun.

102426

— Slike jakker gikk vi med. De beskyttet oss mot den verste kulden. Likevel frøs vi hele tiden.

I 1942 forelsket norske Randi (19) seg i en tysk soldat. Da Alois falt ved Stalingrad, reiste hun ned til Tyskland for å besøke hans foreldre. Det ble første etappe på en reise som skulle bringe jenta fra Tønsberg til Stalins Sovjetunionen — til et grusomt liv som straffefange i Sibir. Randis historie er like utrolig som den er sann...

Randi (68) fra Tønsberg feiret jul i sibirsk fangeleir:

STJERNENE VAR VÅR JULEPYNT

Julaften i Sibir. Omkranset av snøtunge grantrær, bevæpnede vakter, med ulvehyl i det fjerne drømte fangene om det livet de hadde forlatt.

I dag feirer den 68 år gamle kvinnen jul sammen med barn og barnebarn.

— Men den gangen, sier hun, — satt jeg med de andre fangene, drømte om jul, fantaserte, diktet, mintes — og visste at vi høyst sannsynlig aldri kom til å oppleve noen jul igjen.

Svært få overlevde oppholdet i Sibir. De døde av sykdom, sult, utmattelse, ulykker, eller et skudd i ryggen dager før de skulle frisinnes.

Rapporten lød alltid: «Skutt under fluktforsøk...»

— Hadde verden glemt oss? satt vi og andret. Eller tenkte den på oss på en natt som denne. Kunne den i det hele tatt forestille seg at det satt en liten flokk kvinner et sted i utkanten av menneskeheten og prøvde å lære hverandre barnesanger. Omgitt av skog, bevæpnede vakter, streifende ulveflokker — med bare stjernene som julepynt...

Krig og kjærlighet.

Randi Robertsons historie er like utrolig som den er sann: Den handler om en ung kvinne som var på feil sted og feil tid og som i tillegg var på gal side. Hun fikk betale en forferdelig pris.

Randi vokste opp i Tønsberg. Hun var 16 år gammel da den annen verdenskrig brøt ut.

— Jeg var en dagdrømmer, forteller hun. — Alltfor spontan og alltfor ung. Naiv som min mor pleide å uttrykke det.

Randi traff en ung tysk soldat, og i en kort tid — før Alois ble sendt til østfronten — svermet de hånd i hånd i Tønsbergs gater. Han falt ved Stalingrad, og da han ble funnet, lå det et bilde av Randi i innerlommen i uniformen hans. Med navn og adresse. Det ble sendt hjem til hans foreldre i Tyskland.

— De skrev til meg og sa at jeg var velkommen ned til dem når jeg måtte ønske. De ville så gjerne treffe sin sønns siste kjæreste.

Det er lett å være etterpåklok, sier Randi tankefullt. — Jeg hadde ingen begreper om politikk. I dag vet jeg at det var galt av meg. Men den gangen reiste jeg...

Randi ble i Tyskland. Av to grunner. Hun hadde brakt skam over sin egen familie hjemme i Norge. Og hun traff en ny mann, en østerriksk tannlegestudent som het Willi Benedikt.

Forfulgt av skjebnen.

Han ble min forlovede, min mor, far — alt jeg hadde av familie. Det er nå å tenke på, fortsetter hun, — men i dag kunne Willi og jeg hatt barn og barnebarn. Vi

NU REPORTASJE

Tekst og foto:
Anfaug Sanderød

Det er natt — langt inne i Sibirs vinterskoger. Og så kaldt at jentene rundt bålet innbiller seg at stjernene er frosset fast på himmelen.

En av dem reiser seg. Hun har bomsete, grå fangedrakt, et skjerf surret rundt hodet. Hun slår den ene armen ut:

— Er ikke kjolen min nydelig?

Den er i rød krepp, med påsydde paljetter. Og se her, forklarer hun. — Ekte silkestromper!

Det er latter og muntre kommentarer fra de andre jentene.

En etter en viser de frem staskjolene sine, hårfrisuren, forteller hva de har spist og drukket, hvilke salmer de har sunget, hvilke gaver de nettopp har pakket ut.

I Stalins Sovjetunionen er det 24. desember og en hvilken som helst natt for proletarer, kamerater og straffanger. Men for jentene rundt bålet er det julaften.

De kommer fra Estland, Latvia, Ukraina, Polen, Tyskland. En av dem, fange nr. E 502, heter Randi og er norsk. Hun er mager og mørk og i midten av 20-årene.

Willi Benedikt, Randis østerrikske forlovede. Våren 1945 dro han til fronten. De så hverandre aldri igjen.

anne ha levd et godt og fredelig liv i en østerriksk forstad. Men i hele mitt liv har jeg følt at skjebnen har jaktet på meg. Har den kunnet gi meg et knyttneveslag, har den gjort det.

Men jeg har hatt en skytsengel med meg også, sier hun. — Jeg har alltid hatt følelsen av at Alois, min første kjæreste, han som var årsaken til at jeg valgte feil, på en eller annen måte har villet gjøre det godt igjen. Han har stått over meg i svarte fengselshull fulle av rotter og ekskrementer, fulgt meg på de uendelige fangetransportene gjennom Sovjetunionen, hvisket meg trøstende ord i øret når jeg er blitt sparket og slått: «Dette greier du, Randi. Husk at jeg er hos deg.»

Flukt og arrestasjon.

Nå skulle Randi så snart som mulig gifte seg med Willi. Men i april 1945 så hun ham for siste gang. Willi dro tilbake til den østerrikske fronten hvor han var stasjonert. Randi var alene i Wien uten noe gyldig, norsk pass da de allierte styrkene omringet byen.

— Bombene, geværknatringen, skrikene... Jeg ser ennå for meg den blodrøde himmelen. Jeg løper gjennom gatene. Kanskje rekker jeg frem til stasjonen. Kanskje er ikke det siste toget ut av byen gått. Jeg har en veske med penger — 10 000 kroner jeg hadde fått av Willi — og en liten koffert med klær. I det tomme huset til svigerfamilien min ligger en lapp: «Vi har satt igjen en sekk poteter til deg. Grei deg som best du kan.»

På stasjonen treffer Randi noen soldater. De tilhører en tysk motstandsgruppe, viser det seg senere. En av guttene heter Stephan Lichtenberger. Sammen med ham flykter hun til Heinfeldt og videre til

Randi var en ung, vakker kvinne på 22 år da hun ble tatt til fange av russerne i 1945.

Eisenstadt ved den ungarske grensen.

— Vi gikk i dager og netter. Til slutt sa jeg til ham: «Nå legger jeg meg ned på veien og dør.» «Hvis du prøver,» svarte han, «skyter jeg deg gjennom hodet.» Det ble alltid til at jeg gikk noen skritt videre, sier Randi med et lite smil. — Og veien foran oss var lang, lang med luftspeilinger av mat og vann.

Endelig var vi fremme i Stephans landsby. Vi ble tatt varmt imot av foreldrene hans, og det ble dekket opp for oss med hvitt, duftende brød, flekk og egg. Jeg spiste som en ulv. Jeg sovnet der jeg satt, rett opp og ned på stolen med brødskeen i hånden. Og våknet av et geværløp som presset mot ribbena mine. En russisk kommandostemme ropte: «Spionka! Spion...»

Den lange veien til Sibir var begynt.

Forhør og fangenskap.

Det var en lovløs tid, disse månedene mellom krig og fred. Selv ble jeg satt i harde forhør dag og natt. Jeg ble slått og truet. Jeg skulle skytes, henges med bena opp og hodet ned, fikk jeg høre. Russerne tok pengene jeg hadde fått av Willi. Hvor hadde jeg fått dem fra? Var det lønn for spionasjearbeidet mitt? Hva hadde jeg gjort? Hvor mye visste jeg? Fortell, fortell...

Randi lar fingeren gli over nese ryggen. Det er en bulk der fremdeles etter en russisk knyttneve.

Det hvite lyset skar i øynene. Den dag i dag kan Randi høre de harde stemmene. Hun ble flyttet fra det ene provisoriske fengselet til det andre, stort sett var det okkuperte bondegårder og privathus. Hun ble stengt inne med andre kvinnelige fanger. På det verste var det 35 damer på et 30 kvadratme-

ters rom. I en kald kjeller, uten madrass og sengetøy. Med en stinkende bøtte i hjørnet hvor de gjorde sitt fornødne.

Død og nedverdiggelse.

En av fangene var ungarsk grevinne. Det var måneder siden hun ble arrestert i sitt hjem i Budapest. Hun gikk fortsatt rundt i den skitne morgenkåpen sin. Beltet hadde russerne tatt fra henne, minnes Randi, av reidelse for at hun skulle henge seg. Grevinnen hadde ikke vært til avhør, visste ikke hva hun var anklaget for. Hun satt hele tiden og masserte ansikt og hals, nevrotisk redd for å få dobbelthake.

Det var mange vilkårlige arrestasjoner. Utallige uskyldige mennesker gikk med i dragsuget. De fleste bukket under før eller senere. Gipsy, Vera, Maria, grevinnen med den innbilte dobbelthaken. Hvem av disse første fangevennene hennes overlevde? Overlevde noen i det hele tatt? Randi skulle få mange venner i årenes løp. De døde også i løpet av disse årene.

Søvnløshet, sult, tørst, tyfus, skitt og atter skitt. Lusene som fikk deg til å klø deg til blods. I denne første tiden av fangenskapet sa Randi farvel til livet og goddag til døden. Sannsynligvis var det klokt av henne å innstille seg på det knallharde ingenmannslandet hun nå gikk inn i.

Etter paragraf 58 i Stalins straffelov hadde hun fått 10 år for kont-rarevolusjonær virksomhet. Hun skulle sone dem i sovjetrussiske fangeleirer.

Men det levende, skjønneliv et skulle likevel spille henne et siste puss.

Laila.

I løpet av få måneder ble jeg deportert fra det ene fengselet til det andre. Fra Ungarn til Østerri-

Randi er 68 år. Hun sliter med dårlig helse — senvirkninger etter et beinhardt fangenskap. Men jernviljen er den samme, sier hun.

ke, fra Romania til Odessa ved Svartehavet. Derfra til Kiev i Ukraina. Forholdene var grusomme. Folk døde som fluer under de harde transportene. Underernæring, sykdom, drap og selvmord — det var så mange måter å dø på. Selv var jeg 1,70 meter høy og veide 40 kilo. Jeg hadde mistet menstruasjonen. Jeg var radmager med oppsvulmet mage. Jeg lå på fengselssykehuset og trodde ormer spiste meg opp fra innsiden, at det var min tur nå. Og det var i grunnen greit. I stedet fikk jeg høre at jeg bar et barn, Willis barn, at jeg var åtte måneder på vei.

Laila ble født 6. januar 1946 — på den gamle russiske julaften.

— Hun veide tre kilo, og det var isroser på vinduene, minnes Randi.

Jeg fikk føde på et sivilt sykehus. Utrolig nok fikk jeg ligge der i to måneder før jeg måtte dra tilbake til leiren. Med god mat og god pleie frisknet jeg etter hvert til, forteller hun.

Hjelpen som aldri kom.

Men hva med barnet hennes? Laila ble med Randi inn bak piggråden igjen. Hun var en nydelig baby, hun smilte — og lo før hun fylte fire måneder. Hun hadde store, blå øyne, som bare ble større etter hvert som kroppen ble tynnere og ansiktet mindre. Et halvt år gammel hadde hun bare lagt på seg en kilo. Sommeren kom og gjorde henne brun, men det var en syk brunfarge. Fangekvinnene laget barnetøy av stjålne stoffer, av oppsprettede militærfrakker. Laila fikk all den varmen og maten som kunne skaffes til veie. Likevel visnet hun bort av sykdom og underernæring. Hun ble åtte og en halv måned gammel.

— Jeg holdt henne i armene mine, forteller Randi. — Øyelokkene hennes vibrerte noen sekunder. Hun hikstet etter luft. Det gikk lenger og lenger tid mellom hvert hikst. Med en liten grimase som godt kunne ha vært et smil, døde hun.

Randi hadde for lengst fått smuglet ut et kort til Norge hvor hun skrev at hun trengte hjelp fordi hun ventet barn. Mange leste kortet, moren hennes, politiet i Tønsberg, Utenriksdepartementet.

— Ingen løftet en hånd for å hjelpe. Ikke den gangen. Ikke i løpet av alle mine kommende år i Stalins dødsleirer. Jeg fikk ingen pakke. Ingen brev. Ingenting, sier Randi med et ansikt som er grimet av bitterhet.

— Og tårene mine frøs etter hvert til is. Hvis et gevær kunne lades med frosne tårer, hadde jeg selv skutt meg ut av det grusomme landet kalt Sovjetunionen. ★ ★ ★

Neste uke: Randis år i Sibir, møte med kjærligheten — og turen tilbake til Sovjet 40 år etter.

Randi Robertsons utrolige historie:

2

Datteren er begravet på ukjent sted i Ukraina. Men utenfor det en gang så beryktede KGB-senteret står minnesmerket over Stalins ofre. Her kan Randi endelig få gråte.

Fra 1945 til 1953 satt Randi Robertson (68) i sovjetisk fangenskap. Sammen med andre ulykkelige ble hun transportert fra fangeleir til fangeleir over de veldige sovjetiske landområdene. Siste stasjon var Sibir – et kaldt, umenneskelig mareritt hvor de fleste døde – eller ble drept. Randi overlevde.

I dag – 40 år senere – reiser Randi tilbake til Moskva. For å minnes sine tapre medfanger. For å gråte ved sin datters grav...

— Jeg hadde så store drømmer en gang, sier Randi Robertson. — Men om jeg ikke fikk noe lykkelig liv, ble det i alle fall interessant nok...

— Tusen takk — og lykke til videre. Et steinkast fra Kreml, nede ved Moskvaelven, traff Randi Robertson Gorbatsjov i papputgave.

Sibirfangen Randi –

– Endelig jeg gråte min datters grav

Horisonten er gyllenrød og skydekkeket under oss hullet. De glitrende lysene fra Moskva kommer nærmere og nærmere etter som flyet vårt går ned for landing.

Randi Robertson fra Tønsberg er på vei tilbake til fortiden. Til en grå, uanselig stein som ligger utenfor det tidligere KGB-senteret. I hjertet av det som en gang var Stalins hovedstad. Steinen er minnesmerket over de tusener på tusener som døde i sovjetiske arbeidsleirer. Randi kunne vært en av dem.

Hun var 22 år, nyforlovet og gra-

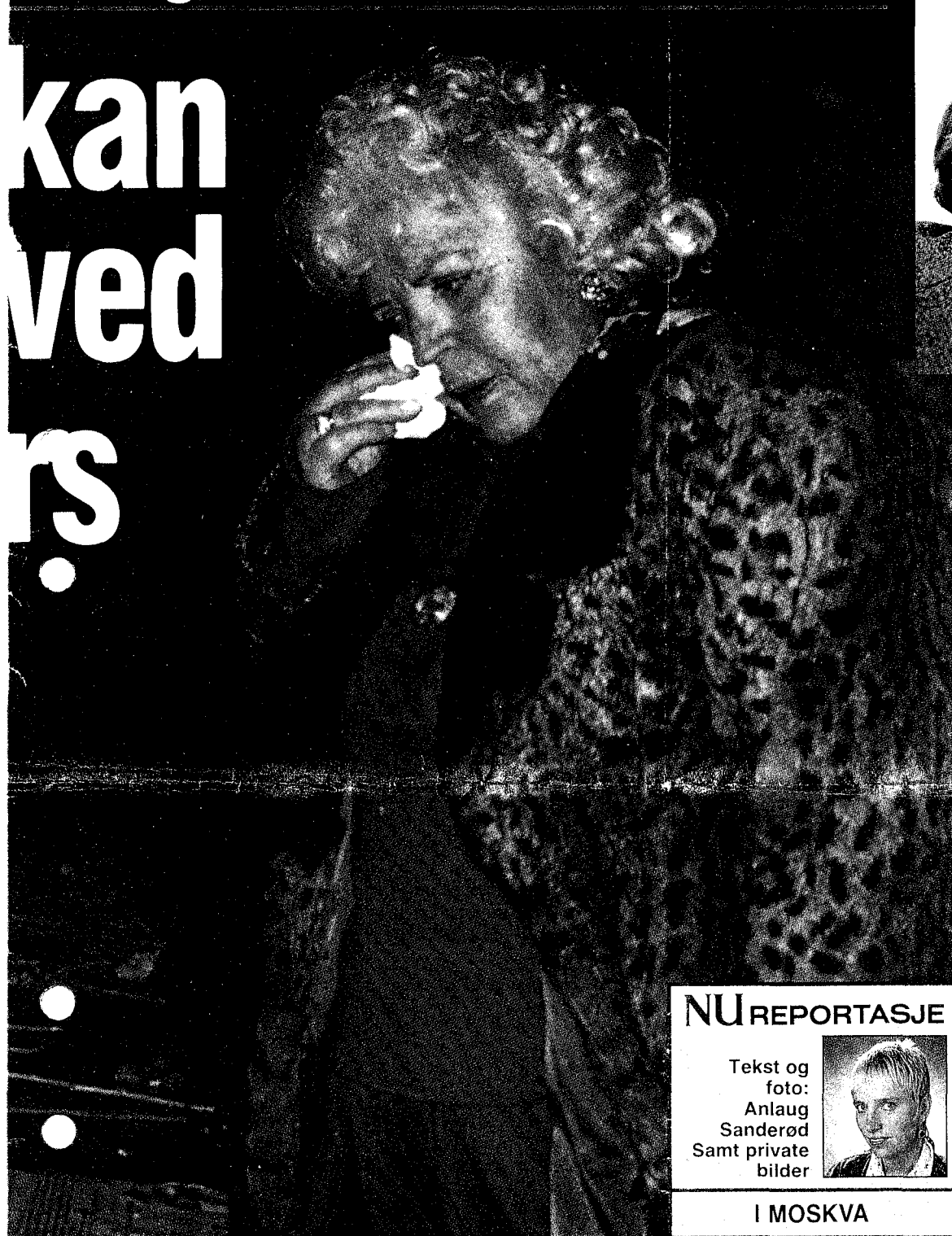
vid fredsvåren 1945. Men hun befant seg på gal side – i Tyskland. Og kjæresten hennes var østerriker. Randi ble tatt til fange av russiske soldater. Uten lov og rett ble hun idømt ti års straffarbeid i Sovjetunionen. For kontrarevolusjonær virksomhet.

I en arbeidsleir i Kiev, Ukraina fødte hun datteren Laila. Åtte måneder gammel døde barnet av underernæring.

Fangevokterne tok Laila med seg. La henne i en altfor stor voksenkiste. Og begravde henne uten for leiren.

En lange turen tilbake til Moskva:

kan ved rs

I 1953, kort før hun ble satt fri, traff Randi straffangen Raoul. — Han ble min store kjærlighet. Men også ham skulle jeg miste, sier hun.

forferdelig, hang man ved det når det kom til stykket.

Tok vare på babytøyet.

Med Lailas babytøy samlet i små poser under fangeklærne ble Randi lempet inn i en primitiv kuvogn. Sammen med politiske fanger, som henne selv. Og livsfarlige kriminelle. Den iskalde, forsultede turen skulle ta tre uker.

— Jeg husker en gammel dame. Hun stirret på meg med et innskrunpet ansikt, med et blick som var sluknet og uten uttrykk. Den tannløse munnen beveget seg hele tiden. «Jeg har drept mennesker. Jeg dreper gjerne igjen.» vislet hun mellom smale lepper. «Gi meg matposene dine.»

Jeg hadde allerede opplevd å bli slått ned for brødsalkaler, forteller Randi. — Jeg visste at hun snakket sant.

Men det ble underlig taust blant de kriminelle da de så at «maten» var babytøy. Og jeg fikk være i fred på resten av den transporten.

Fangevoktere var én ting. De kunne være farlige. På en dårlig dag drepte de deg for en brå bevegelse. Men enkelte medfanger var minst like farlige.

Tøft kameratskap.

For å overleve jobbet jeg alt jeg maktet. Jeg fylte arbeidskvoten. Fulgte krav og reglementer. Jeg ble smart og smidig, vaktet på meg selv — og på andre. Likevel hadde jeg aldri overlevd hvis jeg ikke hadde vært en god kamerat blant kamerater.

For Randi sto nederst på rangstigen hvor hun kom. Hun var noe så fremmed som norsk. Hun hadde ingen landsmenn å støtte seg til. Det kom heller aldri livstegn fra Norge.

Men hun fikk hjelp fra medfanger. Et fleskestykke, en brødbit var

(Forts. side 76)

NUREPORTASJE

Tekst og
foto:
Anlaug
Sanderød
Samt private
bilder

I MOSKVA

Minnesteinen i Moskva er det nærmeste Randi kan komme noen grav overhodet.

En menneskemaskin.

Den gangen for 45 år siden var jeg hat, svart hat. Blodårene mine var rør. Hjertet mitt en dynamo som pumpet hatet rundt i en arbeidsmaskin. Hvorfor fikk jeg ikke dø sammen med min datter? Jeg var jo død allerede. . .

I løpet av de åtte—ni årene i fangenskap fraktet Randi byggmaterialer på betongskjelett, balanserte

100 meter over bakken uten sikkerhet. Med en kropp som en blodkake av moskitostikk hamret hun jernbanesviller i brennende sol. Hugget tømmer i 40 graders kulde. Sprengte tunneler i fjellet.

Det grusomste var kanskje fange-transportene.

— Noen måneder etter Lailas død skulle jeg deporteres videre innover i landet. Til en leir ved Arkhangelsk lenger nord. En sykesøster sa: «Du er i en bra leir nå, Randi. Reiser du herfra, risikerer du å havne i et større helvete. Kanskje til slutt i Sibir.»

Hun tilbød seg å sette en sprøyte parafin i benet mitt. Det betydde betennelse, kanskje amputasjon. I verste fall koldbrann. Men under enhver omstendighet utsettelse. Det var vanlig at fangene «jukset» på seg skader og sykdommer for å redde livet. Dog med det samme livet som innsats. Men jeg orket ikke være i den leiren hvor jeg hadde mistet datteren min. Jeg hadde en sentimentalitet jeg såvisst ikke hadde råd til. Det skulle jeg tidsnok få erfare. Dessuten, sier Randi med et lite smil, — var jeg nok redd for koldbrann likevel. Om livet var

